# Interkulturní vztahy

**Cíle**

studenti

- umějí vysvětlit pojmy etnocetrismus, enkulturace, kulturní relativismus a kulturní změna
- chápou principy a podoby interkulturních vztahů

**Velikost skupiny**

16 studentů

**Čas**

40 minut

**Pomůcky**

kopie karet Interkulturní vztahy

projekt Varianty, Člověk v tísni, společnost při ČT, o.p.s., 2002

## Popis / postup

1. Sdělte studentům, že cílem lekce je prozkoumat škálu interkulturních vztahů a seznámit se s důležitými pojmy týkajícími se kontaktu kultur.
2. Rozdělte studenty do 4 skupin po 4. Složení těchto „prvotních“ skupin si studenti zapamatují. Potom přidělte členům každé skupiny čísla od 1 do 4.
3. Rozdělte skupiny do nových skupin tak, aby „jedničky“, „dvojky“ atd. tvořily novou skupinu.
4. Rozdejte skupinám 4 karty Interkulturní vztahy. Každá skupina má za úkol přečíst kartu, porozumět obsahu a prodiskutovat v rámci skupiny.
5. Studenti se vrátí do původních skupin. Každá čtveřice má za úkol připravit si 3 minutovou prezentaci na téma interkulturní vztahy.
6. Skupiny prezentují výsledky své práce.

# Interkulturní vztahy

## Hodnocení / reflexe

Ptejte se studentů, co nového se dozvěděli. Diskusi či další práci můžete vést různými směry.

- Proč je etnocentrismus univerzální? V čem spočívá jeho nebezpečí?
  Uveďte ze svého okolí případy vyhraněného etnocentrismu.
- V čem spatřujete výhody kulturního relativismu?
  Bylo by možné tolerantní a respektující soužití kultur v globalizovaném světě, kdyby všichni zastávali extrémně etnocentrické postoje?
  Může nás kulturně-relativistický přístup nějak obohatit? Jak?
- apod.

V této aktivitě je použita metoda tzv. skládankového učení. Je vhodná především pro aktivity s převážně kognitivními cíli a učitel ji může naplnit jiným obsahem podle svého uvážení.

projekt Varianty, Člověk v tísni, společnost při ČT, o.p.s., 2002

# Interkulturní vztahy

**karta 1**

## Etnocentrismus

Pojem etnocentrismus představuje tendenci posuzovat odlišné kultury, jejich zvyky, tradice a hodnoty z perspektivy kultury vlastní. Jinými slovy, nositelé všech kultur jsou přesvědčeni, že jedině normy, obyčeje a pravidla jejich kultury jsou správné, platné a pravdivé. Taková perspektiva je však k nositelům odlišných kultur výrazně netolerantní, neboť jiné kultury jsou posuzovány podle standardů, které jim nejsou vlastní, a proto jim namnoze nevyhovují. Navíc je takový způsob pohlížení na jiné kultury hodnotově zatížený, takže ostatní kultury nejsou chápány pouze jako jiné, ale rovnou jako horší než kultura vlastní. V tomto smyslu slouží vlastní kultura kulturám ostatním jako samozřejmý vzor a model, který mohou pouze následovat, neboť jim je takto rozuměno jako odchylkám od optimálního stavu (představovaného kulturou vlastní) či rovnou jako obskurním anomáliím. Tato tendence je primárně vlastní všem kulturám, jedná se tedy o kulturní univerzálii (tzn. skutečnost, která je vlastní všem kulturám světa).

Etnocentrismus je sice mechanismem, který podporuje integritu skupiny resp. kultury, podporuje identifikaci jedince s hodnotami a normami, jejichž je členem, a usnadňuje proces enkulturace (osvojování si standardů, hodnot a tradic vlastní kultury), zároveň však výrazně znesnadňuje kontakt s nositeli kultur jiných, vůči nimž je netolerantní a v mnoha ohledech až agresivní (etnocentrismus je v tomto smyslu základní složkou všech forem nacionalismu či rasismu.)

Jako programová opozice etnocentrismu byl vytvořen koncept kulturního relativismu, jehož základem je rozumění všem kulturám jako jedinečným a neopakovatelným. Z tohoto důvodu nemohou být poměřovány měřítky kultury jiné (tedy etnocentricky). Naopak, veškeré prvky určité kultury (např. infanticida, upalování manželky spolu se zemřelým manželem či kanibalismus) mohou být posuzovány výhradně v jejím vlastním kontextu, tedy pouze v souvislosti jejích vlastních norem, regulativů, idejí, zvyků a pravidel, s nimiž mohou být v naprostém souladu, přestože těm našim nevyhovují.

projekt Varianty, Člověk v tísni, společnost při ČT, o.p.s., 2002

# Interkulturní vztahy

**karta 2**

## Enkulturace

Enkulturace (v sociologii označovaná též jako socializace) je proces, jímž si člověk coby člen určité společnosti osvojuje její kulturu. Pod pojem enkulturace tedy můžeme zahrnout všechny projevy naučeného chování, získávání znalostí, dovedností a postojů, jimiž člověk nabývá kompetence v kultuře dané společnosti.

Pojem enkulturace tak odkazuje k pojetí kultury jako specificky lidské sféry, která je negenetická (není obsažena v genové výbavě) a získává se učením. Bez enkulturace by se tedy lidský subjekt nestal člověkem v úzkém smyslu, neboť s kulturou se nerodíme, ale musíme se jí teprve učit (tuto skutečnost potvrzují případy tzv. vlčích dětí). Ve stejné perspektivě pak pojem enkulturace souvisí s koncepcí kulturního relativismu. Ta vysvětluje odlišnosti a rozdíly mezi kulturami právě poukazem na skutečnost, že kultuře se učíme, a jednotlivé rozdíly tak vyplývají z odlišné výchovy. V tomto smyslu je enkulturace v opozici vůči evolucionismu, jehož základní tezí je psychická jednota lidstva, tedy představa, že všichni obyvatelé planety jsou podílníky jediné kultury a odlišnosti jsou způsobeny dosažením nestejných úrovní univerzálního vývoje majícího ve všech částech planety totožná stadia.

Během procesu enkulturace člověk jednotlivé prvky kultury internalizuje (přijímá za své) a výchovou je pak předává následujícím generacím. V tomto procesu se tedy skrývá možné riziko kulturního etnocentrismu (viz), tedy přirozené a univerzální představy, že hodnoty (kategorie, normy, regulativy, postupy…) naší kultury jsou obecně nejvhodnější a nejlepší, a to pro všechny ostatní kultury obecně. Enkulturace je tedy zbraní dvojsečnou a je třeba učinit její integrální součástí multikulturní výchovu, která bude všechny členy společnosti vést k respektu a úctě ke kulturám odlišným.

projekt Varianty, Člověk v tísni, společnost při ČT, o.p.s., 2002

# Interkulturní vztahy

**karta 3**

## Kulturní relativismus

Jádrem koncepce kulturního relativismu je předpoklad, že jednotlivé kultury jsou jedinečnými a neopakovatelnými entitami. Z tohoto důvodu je nutné posuzovat každou kulturu pouze v jejím vlastním konextu, v souvislostech jejích vlastních hodnot, idejí, norem a tradic. Je totiž zřejmé, že mnoho kulturních prvků, které jsou v souladu s hodnotami a obyčeji kultur, jejichž jsou součástí (kanibalismus, infanticida či kynofagie), nevyhovuje normám a zvykům kultur jiných (např. té naší, evropské). Opačnou pozici – tedy posuzování odlišných kultur měřítky kultury vlastní – označujeme jako etnocentrismus.

Kromě etnocentrismu (viz) se kulturní relativismus vymezuje i vůči evolucionismu, který je založen na představě, že dějiny lidstva jsou unilinieární (tedy představě, že dějiny lidstva celého světa jsou v zásadě jedny, mají všude na světě shodná vývojová stadia, a tak jsou kultury odlišné od kultury euroamerické pouhými nedovyvinutými stadii vývoje směřujícími tímtéž směrem, pouze jaksi opožděnými.) Vůči tomuto pojetí staví kulturní relativismus pluralistickou koncepci dějin, jejíž páteří je myšlenka, že se jednotlivé kultury mohou vyvíjet libovolným směrem, a krystalizovat tak do podob vzájemně nesrovnatelných (zatímco evolucionismus umožňoval poměřování všech kultur měřítky kultury euroamerické, neboť právě ona byla nejvyšším vývojovým stadiem obecné kultury lidstva, ke kterému všechny ostatní kultury směřují).

Vzhledem ke skutečnosti, že kulturní relativismus nabízí perspektivu, v níž je možné nahlížet jiné kultury s patřičnou úctou, respektem a tolerancí (a je tak v tomto smyslu koncepcí opoziční ke všem formám nacionalismu, rasismu, fašismu apod.), vytváří teoretické podloží téměř všech koncepcí multikulturalismu. Je však třeba říci, že na rozdíl od etnocentrismu, který je kulturám vlastní, je kulturní relativismus doposud spíše programem a ideou než popisem reálného stavu.

projekt Varianty, Člověk v tísni, společnost při ČT, o.p.s., 2002

# Interkulturní vztahy

**karta 4**

## Kulturní změna

Kultura není statická a neměnná, ale naopak velice dynamická a v čase se měnící. Základem kulturní změny jsou inovace. Nejčastější formou inovace jsou vynálezy a přejímky. Vynálezy jsou zdrojem kulturní změny vnitřní (tzv. endogenní), přejímky pak kulturní změny vnější (tzv. exogenní). Ačkoli je to překvapivé, jsou původní inovace jednotlivých kultur na základě vlastních vynálezů mimořádně řídké, naprostá převaha kulturních změn se děje díky výpůjčkám, které se šíří procesem difuze (šíření). Z těchto důvodů je většina kulturního arzenálu dané kultury tvořena prvky, které do ní byly přejaty z kultur sousedních (právě tak i v naší kultuře jsou její dnes již integrální součásti jako např. káva, pyžamo, cigarety či papír relativně nedávnými kulturními výpůjčkami, stejně jako naprostá převaha domácích zvířat a zemědělských či okrasných plodin). Přejímat lze skutečnosti nejrozmanitější povahy – artefakty, normy, ideje apod.… Zamlčeným předpokladem mechanismu kulturních výpůjček je, že společnosti setrvávají a šíří se kulturní prvky, v jistém smyslu je tedy difuze kulturních prvků protikladem migrace lidských skupin samotných (tedy pohybu obyvatelstva z jedné oblasti do druhé).

Přejímky však neprobíhají nahodile ani bezhlavě. Základem mechanismu kulturní výpůjčky je, že je selektivní – kultura si tedy obvykle vybírá, které prvky z ostatních kultur přijme. Tento výběr spočívá zejména v otázce, je-li ten který kulturní prvek s danou kulturou kompatibilní (slučitelný), někdy se v této souvislosti hovoří o nutnosti potenciální užitečnosti prvku pro přijímající kulturu. Důležitá je též skutečnost, že zvolený prvek je jen výjimečně přijat v té podobě, jakou měl v kultuře původní, ale bývá velice často reinterpretován, tedy v jistém smyslu „přeložen" do významů a kontextu kultury nové (například kouření bylo v indiánských kulturách součástí posvátných obřadů, zatímco naše kultura jej redefinovala do polohy odpočinkové zábavy). Je časté, že při přijetí dá přijímající kultura prvku zcela jiný význam a funkci, než jakou měl v kultuře původní.

projekt Varianty, Člověk v tísni, společnost při ČT, o.p.s., 2002

# Interkulturní vztahy

**karta 4**

Protože je kultura integrovaný systém, ve kterém jsou jednotlivé její složky ve vzájemném spojení, dochází po přijetí libovolného prvku k rekonfiguraci (přeuspořádání) celkového vzoru dané kultury. Po určité době se přejatý prvek stane integrální součástí nové kultury a její členové jej internalizují (přijmou za svůj). Tím je proces přejímky dokončen, neboť noví členové této společnosti budou již tento prvek vnímat jako nedílnou součást své kultury, v níž má tento své nezadatelné místo.

Ke kulturní změně dochází nejčastěji při přímém kontaktu dvou kultur. Procesy, které při takové události nastanou, nazýváme akulturace. Od prosté difuze se akulturace liší tím, že u obou zainteresovaných kultur dochází k výrazným a mnohočetným změnám vedoucím k reorganizaci celé kultury. Nejčastějším případem takového kontaktu je střet expandující dominantní kultury s kulturami posléze podrobenými. Akulturace má v tomto případě formu podrobení kultury „slabší“. V situaci pokojného propojení obou zúčastněných kultur hovoříme o asimilaci.

projekt Varianty, Člověk v tísni, společnost při ČT, o.p.s., 2002